WIADOMOŚCI Z KRAJU I ZE ŚWIATA

OCHRONA GRZYBÓW

Żyłkowiec różowawy *Rhodotus palmatus* (Bull.: Fr) R. Maire – mieszkaniec białowieskich ostępów

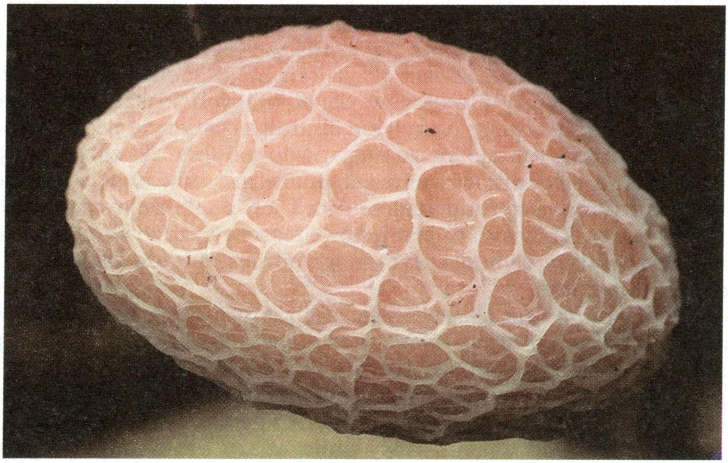
Pierwszym sygnałem o występowaniu w Polsce tego pięknego i charakterystycznego grzyba kapeluszowego było odnalezienie jego owocników wśród materiałów przeznaczonych do wystawy *Grzyby Puszczy Białowieskiej*, we wrześniu 1999 r.*). Okazy zebrał w dolinie Narewki Arkadiusz Błach, uczeń Technikum Leśnego w Białowieży.

Tropienie tego osobliwego grzyba w Puszczy Białowieskiej uwieńczone zostało sukcesem dopiero dwa lata później. Było to 16 września 2001 r. podczas wyprawy terenowej uczestników wystawy, kiedy w oddz. 398a Białowieskiego Parku Narodowego odnaleziono 11 owocników wyrastających na powalonych i okorowanych kłodach wiązu górskiego *Ulmus scabra*. Stanowisko znajdowało się w fitocenozie grądu *Tilio-Carpinetum* z elementami łęgu olszowego *Fraxino-Alnetum* (Bujakiewicz 2002, 2003). Po dwóch latach, 27 września 2003 r. na tym samym stanowisku odnotowano już obecność 50 owocników, wyrastających na kilkunastu oddalonych od siebie kłodach wiązu górskiego**).

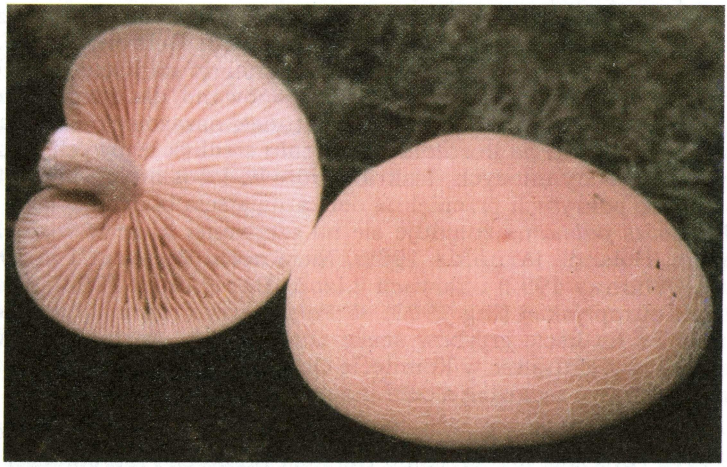
Żyłkowiec różowawy jest gatunkiem bardzo rzadkim na terenie Polski, a odnalezienie go w Puszczy Białowieskiej jest pierwszym po prawie stu latach notowaniem tego gatunku w naszym kraju. Grzyb ten znany był dotychczas z okolic Elbląga (Kaufmann 1916).

Rhodotus palmatus jest podstawczakiem reprezentującym rząd *Agaricales*. Tworzy owocniki wyróżniające się od innych grzybów szczególnym zestawem cech. Są to: jaskrawa barwa różowo-łososiowa, galaretowata skórka pokryta u młodych owocników bardzo wyraźną siateczką białych żyłek (fot. 1.), kuliste brodawkowane zarodniki oraz ich różowawy wysyp. Cechy te pozwalają na szybkie i łatwe zidentyfikowanie gatunku. Krótki trzon jest zwykle ekscentryczny i pokryty delikatnymi białymi włoskami (fot. 2.). Owocniki wyrastaja pojedynczo lub gromadnie po 2-3 razem.

Jest to gatunek cirkumborealny, wszędzie rzadki. Występuje w wielu krajach Europy, Skandynawii, Północnej Afryki, wschodniej części Ameryki Północnej i Kanady (Courtecuisse, Duhem 1995). Jest częstszy w obszarach o klimacie atlantyckim (Gulden 1983). Rośnie na kłodach wyłącznie drzew liściastych, najczęściej wiązu *Ulmus* sp.

Fot. 1. *Rhodotus palmatus* żyłkowiec różowawy w Białowieskim Parku Narodowym, młody owocnik pokryty delikatną siecią białych żyłek – *Rhodotus palmatus* in the Białowieża National Park, young basidiocarp covered with gentle net of white veins (Photo Urszula Arciszewska).

Fot. 2. *Rhodotus palmatus* żyłkowiec różowawy w Białowieskim Parku Narodowym, owocniki dorosłe, kapelusz pokryty rozciągniętą siecią żyłek – *Rhodotus palmatus* in the Białowieża National Park, mature basidiocarps, cap covered with expanded net of veins (Photo Andrzej Szczepkowski).

ale także kasztanowca *Aesculus* sp., tulipanowca *Liriodendron* sp., klonu *Acer* sp. i lipy *Tilia* sp. (Miller i in. 1980, Watling, Gregory 1989). Owocniki tworzone są gromadnie w lecie i w jesieni.

Fakt odnalezienia *Rhodotus palmatus* w Puszczy Białowieskiej nasuwa pytanie czy w przeszłości grzyb ten mógł zostać niezauważony przez różnych badaczy-mikologów penetrujących Puszczę od prawie 120 lat. Biorąc pod uwagę niezwykle charakterystyczne cechy owocników tego gatunku, wydaje się to nieprawdopodobne. W złożonym procesie tworzenia owocników wielu gatunków grzybów obserwuje się co prawda fluktuacje w rytmie wieloletnim i ich nagłe pojawy po długim okresie przerwy. Zjawisko to jest jednak jeszcze bardzo słabo zbadane, a przede wszystkim wymaga wyraźnego odniesienia do warunków istniejących w naturze.

Rhodotus palmatus niewątpliwie dobrze czuje się w Puszczy Białowieskiej i poszerza areał swego występowania. Jest to grzyb saprotroficzny zasiedlający martwe drewno i dokonujący jego rozkładu. Jakie powody mogły zadecydować o pojawieniu się tego interesującego grzyba w Puszczy Białowieskiej? Jednym z powodów jest niewątpliwie nagromadzenie kłód wiązu, który pada ofiarą ataku innego grzyba-workowca, sprawcy holenderskiej choroby wiązów – *Ophiostoma nova-ulmi*. Podobny związek zauważają na swoich terenach również badacze brytyjscy (Phillips 1981, Watling, Gregory 1989). *Rhodotus palmatus* ponadto związany jest siedliskowo z lasami łęgowymi (Krieglsteiner 1991), które w Polsce i w Europie w większości zabrane zostały pod uprawę. Chroni się więc w lasach, które najbardziej odpowiadają jego ekologicznym wymaganiom. Nie dziwi więc fakt, że znalazł ostoję w lasach białowieskich i to w Obszarze Ochrony Ścisłej.

Ten barwny i piękny grzyb winien się znaleźć na liście gatunków zagrożonych w Polsce. Wstępnie zaproponowano dla niego kategorię „E" (Bujakiewicz 2002). Jest to gatunek narażony na wymarcie głównie ze względu na kurczenie się areału siedlisk łęgowych oraz na intrygujące cechy młodych, jaskrawo różowo-łososiowych jajowatych owocników, pokrytych przepiękną delikatną siecią białych żyłek.

Rhodotus palmatus znajduje się na czerwonej liście w wielu krajach, np. Holandii (Arnolds 1989), Niemczech (Benkert i in.1992), Litwie (Urbonas 1992) i Słowacji (Lizoň, Bacigálová 1998), a także na liście europejskiej (Ing 1993). W Polsce grzyb ten mógłby znaleźć się również na liście grzybów ściśle chronionych. Apelujemy o to w okresie, kiedy aktualnie w Komitecie Ochrony Przyrody PAN dyskutowane są sprawy związane z ochroną gatunkową.

**) Wystawę Grzyby Puszczy Białowieskiej w Białowieży organizuje od 1994r. corocznie we wrześniu Ośrodek Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego.*

***) Analiza drewna wykonana przez dr A. Szczepkowskiego z SGGW w Warszawie potwierdziła wcześniejszą sugestię.*

Anna Bujakiewicz, Joanna Nita

PIŚMIENNICTWO

Arnolds E. 1989. *A preliminary red data list of macrofungi in the Netherlands.* Persoonia 14(1): 77-125.

Benkert D., Dörfelt H., Handtke H.-J., Hirsch G., Kreisel H., Krieglsteiner G.J., Lüderitz M., Runge A., Schmid H., Schmitt J. A., Winterhoff W., Wöldecke K., Zehfuss H.-D., Einhellinger A., Gross G., Grosse-Bruckmann H., Nuss J. & Wölfel G. 1992. *Rote liste der gefährdeten Grosspilze in Deutschland.* IHW Verlag, Eching.

Bujakiewicz A. 2002. *Rhodotus palmatus (Bull.: Fr.) R. Maire.* In: Wojewoda W. (ed.). *Atlas of the geographical distribution of fungi in Poland* 2: 95-98. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

Bujakiewicz A. 2003. *Puszcza Białowieska ostoją rzadkich i zagrożonych grzybów wielkoowocnikowych* . Parki nar. rez. przyr. 22,3: 323-346.

Courtecuisse R., Duhem B. 1995. *Collins Field Guide Mushrooms & Toadstools of Britain and Europe.* Harper Collins Publ., London.

Gulden G. 1983. *Rhodotus palmatus (Bull. ex Fr.) R. Maire – En ny skivesopp i Norge.* Agarica 8: 182-187.

Ing B. 1993. *Towards a red list of endangered European macrofungi.* In: Pegler D.N., Boddy L., Ing B. & Kirk P.M. (eds). *Fungi of Europe: Investigation, Recording and Conservation.* Royal Botanic Gardens, Kew, pp. 213-237.

Krieglsteiner D.J. 1991. *Verbeitungsatlas der Grosspilze Deutschlands (West). 1. Ständerpilze, Teil B. Blätterpilze.* E. Ulmer GmbH & Co., Stuttgart.

Lizoň P., Bacigálová K. 1998. *Fungi.* In: Marhold K., Hindák F. (eds). *Cheklist of non-vascular and vascular plants of Slovakia.* VEDA. Vydavatel'stvo Slovenskej Akademie Vied, Bratislava, pp. 101-227.

Miller O.K., Palmer J.G. & Gillman L.S. 1980. *The fruiting and development of Rhodotus palmatus in culture.* Mycotaxon 11(2): 409-419.

Phillips R. 1981. *Mushrooms and other fungi of Great Britain and Europe.* Pan Books Ltd., London.

Urbonas V. 1992. *Gyslotoji Krempliabudė.* In: Balevičius K. (ed.) *Lietovus raudonoji knyga (Red Data Book of Lithuania).* Lietovus Respublikos aplinkos apsaugos departamentas, Vilnius, pp. 346-347.

Watling R. & Gregory N.M. 1989. *Crepidotaceae, Pleurotaceae and other pleurotoid agarics.* British Fungus Flora. Agarics and Boleti. 6. Royal Botanic Garden, Edinburgh.